

Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik

Araştırmadan terapiye disiplinler yelpazesi

Yayınlayan
Dietrich v. Engelhardt

Türkçesi
Arın Namal

Nobel Tıp Kitabevleri

Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik

Araştırmadan terapiye disiplinler yelpazesi

Yayınlayan
Prof.Dr. Dietrich v.Engelhardt

Türkçesi
Dr. Arın Namal

Türk Tabipleri Birliği
Merkez Konseyi Başkanı
Dr.Füsun Sayek'in sunuşu

ve

Prof.Dr.Dietrich v.Engelhardt'ın
Türkçe baskı için yazdığı önsözle

2000
Nobel Tıp Kitabevleri

© 2000 Türk Tabipleri Birliği
TIBBIN GÜNDELİK YAŞAMINDA ETİK

Türkçesi: Arın Namal
ISBN : 975-97065-0-4

NOBEL TIP KİTABEVLERİ LTD ŞTİ

Merkez: Millet Cad. 111 Çapa-İstanbul
Tel: (0212) 585 67 46-585 61 91
Fax: (0 212) 587 02 17

Şube: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Karşısı
Cerrahpaşa-İstanbul
Tel: (0212) 586 17 58

Şube: Kadıköy Rıhtım Cad. Derya İş Merkezi No. 7
Kadıköy-Istanbul
Tel: (0 216) 336 60 08

Ankara: MN Medikal & Nobel Tıp Kitap Sarayı
Halk Sok. No 5. Sıhhiye-Ankara
Tel: (0 312) 431 16 33

İzmir: Güven & Nobel Tıp Kitabevleri
SS Konak İş Hanı, P. 18 Konak-İzmir
Tel: (0 232) 425 27 58

Bursa: Güneş & Nobel Tıp Kitabevi
Altıparmak Cad. Burç Pasajı, Bursa
Tel: (0 224) 222 24 44

Adana: Nobel Tıp Kitabevi
Adnan Kahveci Bulvarı 31/C Adana
Tel: (0 322) 233 00 29

Telif hakları yasası gereğince herhangi bir bölümü yazılı olarak izin alınmadan ve kaynak gösterilmeden kısmen veya tamamen kopya edilemez, fotokopi, teksir, baskı ve diğer yollardan çoğaltılamaz.

Kapak Düzenlemesi : Karin Weisener
Grafik Düzenleme : Bülent Engez
Baskı, cilt : Çizge Tanıtım Ltd. Şti.
(0212) 482 56 28

Sunuş

Tıbbi etik olarak tanımlanan konulardan herbiri hekimin günlük yaşantısında sıklıkla karşısına çıkar. Hasta sırrının saklanması, sağlığın korunması amacıyla yapılan uygulamalar, organ nakilleri, kürtaj, yaşam desteği kullanımı, genel anlamda sağlık politikaları, çevre konusu, sağlık hizmetine ulaşma, hizmetten yararlanma hekimlerin günlük yaşamında karşılaşabildikleri etik sorunların sadece bir kısmıdır.

Hekim, hastaya bütünlüklü yaklaşım denen; koruyuculuk, tedavi edicilik ve esenlendirme faaliyetinin tümünü uygularken bir ya da birkaç etik boyutu, her hasta için düşünmek ve yanıt vermek durumundadır. Tıp eğitimi sırasında bu etik ilkelerin pek çoğu yine tıbbi disiplinlerin içinde, ana konular işlenirken müstakbel hekime aktarılır. Ancak özellikle hızla gelişen tıp biliminin/sanatının pekçok yeni konusu farklı düşünme/oluşturma ve aktarma/eğitmeyi gerektirir. Bazı tıp fakültelerinde öğrencilere "etik" konular daha kapsamlı aktarılırken, bir kısmında bu alan henüz oluşmaktadır. Yanısıra tüm tıp eğitiminin önündeki engel "teorik eğitim", bu alan için de geçerlidir. Bu nedenle etik eğitiminin hekimin yalnızca mezuniyet öncesinde değil, sorunları bizzat yaşadığı meslek uygulamaları döneminde de sürdürülmesi gereklidir. Bu dönem için yazılı kaynak eksikliği meslektaşlarımız tarafından sıklıkla gündeme getirilmektedir.

Meslek örgütü Türk Tabipleri Birliği; bu eksikliğin giderilmesi için çaba göstermekte, ayrıca bu alana katkı yapanları da yüreklendirmektedir. Dr.Arın Namal'ın olağanüstü bir emekle çevirisini yaptığı Lübeck Tıp Üniversitesi Tıp ve Bilim Tarihi Enstitüsü Başkanı Sayın Prof.Dr.Dietrich v.Engelhardt'ın editörlüğünde gerçekleşmiş "Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik" adlı yapıtı da bu anlamda değerli bulmaktayım.

Hekimlerin günlük yaşamlarında karşılaşacakları etik sorulara yanıt vermeyi hedefleyen bu kitap bir başka ülkede; Almanya'da yazılmış olsa da etik ilkelerin evrenselliği nedeniyle, Türkiye'deki meslektaşlarımıza da yararlı olacaktır diye düşünüyor ve bu aşamaya gelmesinde emek verenleri kutluyorum.

Ankara, Şubat 2000

Dr.Füsun Sayek
Türk Tabipleri Birliği
Merkez Konseyi Başkanı

Türkçe Çeviri İçin Önsöz

Tıp etiği dünya çapında önemli bir konu haline geldi. Tıpta tanı ve tedavide sağlanan ilerlemeler etik yanıtlar gerektiriyor. Tıp yalnızca bir fen bilimi değil, aksine insanı bedensel-ruhsal bir birim olarak ele aldığı için, daima manevî bir bilim .

Tıp etiği tüm globalleşmeye karşın tıbbî tedavi ve araştırmanın uygulandığı her ülkenin kültürü, gelenekleri, dinî yönelimi ve hukuksal yapısına bağlıdır. Bu nedenle evrensel ve yöresel boyutlar daima birbiri ile ilişkilendirilip bir dengeye kavuşturulmalıdır. Aynısı, çeşitli inanıştaki insanların birarada yaşadığı tek tek ülkeler için de geçerlidir.

Türkiye ile Almanya arasında çok sayıda ve sıkı iletişim, bağ bulunmaktadır. İki ülkenin tıp ve bilim adamları bilimsel değişim programları çerçevesinde karşılıklı birbirlerinde çalıştılar. Alman turizminde Türkiye önemli bir rol oynamaktadır. Almanya nüfusu içerisinde Türkler önemli bir yüzdeye sahiptir, onlar da diğer Alman vatandaşları gibi Almanya'da uygulanan tıptan hizmet almaktadır.

Lübeck'in kitabı "Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik"in Türkçe olarak yayınlanması bu bakış açısıyla pek çok yönden özel bir önem kazanmaktadır: Kitap, Alman tıbbını modern uygulamaları, bilimsel teori ve etik tanıtlamaları ile yansıtırken, özellikle Türkiye ile Almanya arasında ulusal sınırları aşan bir diyaloğa yönelerek gerek Türkiye'de, gerekse Almanya'da yaşayan Türkler için konu hakkında bilgi kaynağı oluşturmaktadır.

Eserin Türkçe olarak yayınlanması ile ilgili olarak çeşitli kişi ve kurumlara şu sözlerle teşekkür etmek istiyorum : Kitapta makaleleri ile yer alan yazarlara, Almanya'da ve Türkiye'de eserin vücut buluşunu destekleyen çeşitli kuruluşlara, bunlar içerisinde eseri Türk okuruna sunan Türk Tabipleri Birliği Başkanı Sayın Bayan Dr. Füsun Sayek'e, özellikle de titiz çevirisi ve eseri Türk dilinde var edebilmek için sorumluluk dolu büyük çabası nedeniyle Sayın Bayan Dr. Arın Namal'a teşekkür ediyorum.

Lübeck Tıp Üniversitesi'nin eseri "Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik"in Türkiye'de tıpta uygulama, araştırma, eğitim alanında olduğu gibi, manevî bilimler ve politika alanında da tıp etiği tartışmalarını hareketlendirmesini ve Türkiye ile Almanya arasında varolan bağları güçlendirmesini diliyorum.

Lübeck, 2000 Başlangıcı

Prof. Dr. Dietrich v. Engelhardt
Lübeck Tıp Üniversitesi
Tıp ve Bilim Tarihi
Enstitüsü Başkanı

Çevirenin Önsözü

Tıp etiği alanında yankı uyandırmış, özgün yapıtların dilimize çevrilmesine duyulan büyük gereksinim açıktır. Bu boşluğu doldurmada çok önemli katkı sağlayacağına inandığım, Federal Almanya'nın tıp etiği alanındaki güçlü bilimsel etkinliklerinin çok önemli ismi Prof.Dr.Dietrich v.Engelhardt'ın editörlüğünü yaptığı "Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik" adlı eseri dilimize kazandırmanın sevinci içindeyim.

Felsefe, tarih, Slav dilleri ve edebiyatı öğrenimi gören, 1969 yılında felsefe dalında doktor ünvanı elde eden;bir süre kriminal terapötik alanda çalışan ve bu konuda Heidelberg Üniversitesindeki bir araştırma projesine katılan, 1971 yılında aynı üniversitenin Tıp Tarihi Kürsüsü'nde asistan olarak çalışmaya başlayan; 1976'da bu bölümde öğretim üyeliğine hak kazanan; 1983 yılından bu yana Lübeck Tıp Üniversitesi Tıp ve Bilim Tarihi Enstitüsü Başkanlığı'nı yürüten, halen Tıpta Etik Akademisi'nin (Akademie für Ethik in der Medizin) Başkanı olarak görev yapan, çalışmalarında ağırlıkla tıp felsefesi, tıp etiğinin gelişimi, yeni çağ edebiyatında tıp, idealizm ve romantizmde bilimler ve tıp, hastanın hastalığını algılayışı (coping), bilim tarihçiliği, doğa araştırmacısının öz anlayışı konularını işleyen Prof.Dr.Dietrich v. Engelhardt'ın şu eserlerini çalışmalarının bir seçmesi olarak anabiliriz:

"20. Yüzyılda Felsefe ve Tıp Arasındaki İçsel Bağlar" (Die inneren Verbindungen zwischen Philosophie und Medizin im 20. Jahrhundert; H.Schipperges ile birlikte, 1980), "Hastalıkla Yaşamak. Hastanın Hastalığını Algılayışının Temelleri ve Perspektifler" (Mit der Krankheit leben. Grundlagen und Perspektiven der Copingstruktur des Patienten, 1986); "Floransa ve Toskana. Tıbbın, Sanatın ve Bilimin Geçmişine Yolculuk" (Florenz und die Toskana. Eine Reise in die Vergangenheit von Medizin, Kunst und Wissenschaft. T.Henkelmann ve A.Krämer ile birlikte, 1987), "Tıp ve Kültür Tarihinde Diyabet. Anahatlar, Metinler, Bibliyografya" (Diabetes in der Medizin und Kulturgeschichte. Grundzüge, Texte, Bibliographie. İngilizce'de 1989, Almanca'da 1991), "Yeni Çağ Edebiyatında Tıp" (Medizin in der Literatur der Neuzeit, 1991).

Lübeck Tıp Üniversitesi bünyesinde Enstitü'nün kuruluşunu takiben tıp etiği eğitiminde özgün bir model oluşturmuş olan "Lübeck Modeli"ni uygulamaya koyan Prof.Dr.Dietrich v.Engelhardt, tıpta etiğin söylemden eyleme taşınması için gerçekçi ve yaratıcı yaklaşımıyla çözüm üreten ve çarpıcı söylemiyle çağrıda bulunan bir bilim adamı olarak dikkatleri çekmektedir. O,

tıp etiği eğitiminde kesinkes işlevselliğin peşindedir. Bilim adamı olarak yazdıklarıyla, üniversite hocası olarak kurduğu eğitim modeliyle tıp etiği adına söylem denizinde boğulmayı reddeder. Tıp alanındaki uygulamaları daha insancıl kılmakla yükümlü olduğumuzu hep hatırlatır. Çünkü kendi deyişi ile "Ahlâk hakkında nutuk atmak kolay; ahlâklı davranmak zordur.(*) "Bu doğrultuda tıp etiği alanında felsefî söylemin gerçekle kenetlenmesinin önemini yine çok çarpıcı bir şekilde ifade eder: "Tıp etiği felsefî bir uzaklık içinde öğretilemez; tıp gerçeğine yakınlık esastır"(**)

Etiği söylemden eyleme taşıyabilmenin, tıbbın gündelik yaşamının ayrılmaz parçaları olan üzüntüleri, endişeleri, acıları, yalnızlıkları, haksızlıkları onaracağı ne kadar açık. Tıp etiğinin işlevselliğinde ısrar; işlevselliği arayış bu nedenle ne kadar insancıl.

İşte ilk baskısı 1989 yılında gerçekleştirilmiş, 1994'de İtalyanca'ya çevrilerek İtalya'da (Guerini Yayınevi) yayınlanmış,Almanya'da 1997 yılında genişletilmiş olarak 2. kez basılmış, aynı yıl Litvanya diline de çevrilmiş. (Vilnius Yayınevi) "Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik", Prof.Dr.Dietrich v.Engelhardt'ın tıp etiğini işlevsel kılma çabalarının anlamlı bir ürünü. Almanya'da yaygın bir sosyal güvenlik ağı zemininde uygulanan modern tıbbın, tedaviden araştırmaya uzanan yelpazesinde beyaz önlüklü Alman bilim ve tıp adamlarının alanlarındaki uygulamaları etik açıdan sorgulayan seslerini bize ulaştırıyor. Alanlarında sivrilmiş, engin deneyime sahip bu bilim adamlarının, tıp uygulamalarına insan onuruna daha yaraşır bir öz kazandırabilmek için dünün ve bugünün kurumları, yasaları, uygulamalarıyla içten, cesur, onurlu bir hesaplaşmaya girişmeleri son derece etkileyici ve öğreticidir.

Bu saygın sesleri taşıdıkları büyük bilimsel değere, söylemlerindeki insancıllıkla bezeli güzelliğe olabildiğince sadık kalarak dilimize kazandırmaya çalıştım. 1998 Nisan ayında başlayan çalışmam eseri en anlaşılır dille ifade edebilme kaygısı ile sürdü. Cümle şekillerinden çok anlamı ön plânda tutan yaklaşımla, kelime ve cümlelerin Türkçe anlatımında kaçınılmaz olarak bazı genişletme ve eklemelerde bulunuldu; hemen bir çağrışım uyandırmayacak kimi sözcükler metin içinde ya da bölüm sonunda açıklandı.

"Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik"in Türk okuru ile buluşmasında her zaman minnettarlıkla anımsayacağım isimlerin katkısı büyüktür:

İlk adımda eseri dilimize kazandırma arzuma onay vererek beni onurlandıran, eserin telif haklarının Türk Tabipleri Birliği'ne bağışlanmasını sağlayan, uzunca bir süreye yayılan çalışmamı dostça ve yüreklendiren mesajları ile kolaylaştıran, böylelikle bu sürece sevinç ekleyen, Türkçe baskı

(*) Namal, A.: Etikten Soyutlanmış Bilim İnsanlığa Hizmet Edemez. Tıpta ve Biyoteknolojide Etik Kodlar Birinci Dünya Konferansı İzlenimleri. İstanbul 1997, s.19.
(**) Engelhardt, D.v.: Zur historischen Entwicklung der Ethik in der Medizin. Prinzipien, Methoden, Theorien. In: A.Frewer und R.Winau (Hg.): Geschichte und Theorie der Ethik in der Medizin. Erlangen, Jena 1997, s.57.

için yazdığı önsözle çalışmayı taçlandıran eserin editörü Sayın Prof.Dr.Dietrich v.Engelhardt'a ve değerli yazar arkadaşlarına; yazdığı sunuş yazısı ile eserin gerçek okuruna ulaşması yolunda en güçlü köprüyü kuran Türk Tabipleri Birliği'nin çok değerli Başkanı Sayın Dr. Füsun Sayek'e; çeviri çalışmasındaki bütün güçlükleri benimle birlikte omuzlayan çok değerli dost Hamburg Üniversitesi Türkoloji Bölümü mezunu Sayın Sabine Adatepe'ye (M.A); uzmanlık alanlarına ait bölümleri alan terminolojisine ait Türkçe karşılıklar açısından değerlendiren hekim dostlar Sayın Uzm. Dr. Ayşegül Aksakal'a; Sayın Doç. Dr. Işın Kılıçaslan'a; Sayın Prof. Dr. Zeki Kılıçaslan'a; Sayın Uzm. Dr. Margörit Levi'ye; Sayın Uzm. Dr. Benjamen Levi'ye; Sayın Uzm. Dr. Nilgün Özkahraman'a; Sayın Prof. Dr. Mustafa Samastı'ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul, Şubat 2000

Dr. Arın Namal
İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Deontoloji Ana Bilim Dalı

(Federal Almanya'daki) İkinci baskıya sunuş

1989'da Dietrich von Engelhardt tarafından derlenip yayınlanan "Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik" kitabı, yeniden basılması gerekecek kadar ilgi gördü. Lübeck Üniversitesi'nin konferans dizilerine dayanan, yeni baskısına yeni makaleler eklenen kitap, konunun tartışılmasını yansıtma açısından değişik tıp alanlarını temsil eden bir yelpaze sunmaktadır. Tıp etiği, manevîyat ile ilgilenen tıpçıların ara sıra tartıştıkları bir konu olmaktan çoktan çıktı; artık hangi disiplinden olursa olsun her hekim için hastalarıyla gündelik ilişkilerinde boy gösterip, sınırlar çizen bir uyarı ve sorgulama alanı oluşturmaktadır.

Yapılabilirlik alanının sürekli genişletildiği bir zamanda, etik meşruluğun, değişken ama yine de daha dar olan sınırlarının anlaşılıp tanımlanması giderek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda hekim, hem sağaltan ve davranan, hem de yeni kuşak hekimlerin öğretmeni ve eğitmeni olarak kendini göstermelidir. Yine bu nedenle mezuniyet koşullarının yenilenmesi konusunda süren tartışmalarda, tıp etiğinin diğer dersler arasında yer alması öngörülmektedir.

Lübeck Tıp Üniversitesi, von Engelhardt'ın önerisine uyarak, sürekli sunulan bir temel ders ve bir hastalar seminerinin yanı sıra her sömestrde bu önemli konu üzerinde konuşan değişik uzmanların konferanslarını dinleyebilmeleri için öğrencilerin normal ders saatlerinin dışında birer etik "ders günü" düzenlemektedir.

Lübeck'te, içeriğini fen bilimleri ve tıbbın oluşturduğu studium generale [değişik dalların derslerini kapsayan genel öğrenim] çerçevesinde, tıp etiği sorunlarına tekrar tekrar değinilmekte oluşu, ayrıca önem taşımaktadır.

Ümidim ve beklentim odur ki, kitabın bu yeni baskısı da öğretenleri ve öğrenenleri, hekimleri ve hastaları konunun tartışılmasına devam etmeye yöneltecektir.

Lübeck, 1996 İlkbaharı

Prof. Dr. med. WOLFGANG HENKEL
Lübeck Tıp Üniversitesi Rektörü

(Federal Almanya'daki) Birinci baskıya sunuş

Araştırma alanı tıp ve fen bilimleriyle sınırlı bir bilimsel kurum olan Lübeck Tıp Üniversitesi, üyelerine manevî bilim (Geisteswissenschaften) konularını tartışma olanağı sunmayı borç bilir.

Bu kitap, Lübeck Tıp Üniversitesi'nde düzenlenen kayda değer bir konferans dizisinin katkılarını bir araya getirmektedir. Tıp etiği düşünceleri, hem hekimler ile hasta ya da sağlıklı ama hekim olmayan insanlar arasındaki ilişki açısından, hem de hekimlerin kendi anlayışları bakımından önem taşımaktadır. Günümüzde tıbbın hemen hiçbir alanında pratik uygulamaların töresel, ahlâksal, hukuksal sonuçları, yaşamın anlamı, din, ekonomi ve ekoloji gibi alanların araştırılmasına ait soruları düşünmeden ve tartışmadan gerçekleştirilemez oldu. Hekimler arası davranışlar da sürekli güncelleştirilmesi gereken etik bir yapıya muhtaçtır.

Üniversitemiz adına bu kitabın, okura kendi bakış açısını bulmasında yardımcı olmasını dilerim.

Lübeck, Ekim 1989

Prof. Dr. med PETER C. SCRIBA
Lübeck Tıp Üniversitesi Rektörü

(Federal Almanya'daki) İkinci baskıya önsöz

Son yıllarda tıp etiğine ilgi azalmayıp; aksine, artarak daha büyük bir boyut kazanmıştır. "Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik" kitabının Springer Yayınevi'nde çıkan birinci baskısı kısa zaman içinde tüketilmişti. İkinci baskısı şimdi Birkhäuser Yayınevi'nde yayınlanmaktadır. Bu arada birinci baskının bir çevirisi, 1994'te Guerini Yayınevi'nde (Milano) İtalyanca olarak çıktı.

İkinci baskıya yedi yeni inceleme eklendi. Etik sorunlarıyla daha başka bölümler tartışmaya açıldı; etik kurullar da tanıtıldı. Öğretimdeki yeni savlar -mezuniyetin düzenlemesine ait yeni yasa tasarısında etik bilgisinin her üç sınav aşamasında sınanması öngörülmekte-, Almanya'da bugüne kadar geliştirilen proje ve girişimlerin tanıtımını gerekli kılıyordu: Lübeck Modeli, bunun özgün ve birkaç yıldır olumlu yankılar uyandırarak uygulanan bir örneğidir. Ayrıca hastaların bakış açısının da ortaya konması anlamlı bulundu; iki yazıda iki kişi, başlarına gelenleri, etik hakkında kendi deneyimlerini ve düşüncelerini anlatmaktadırlar.

Kitabın ikinci baskısının da, hekimler, bakım personeli, felsefeci, teolog ve özellikle de öğrenciler için teşvik edici olmasını dilerim. Gönüllü ve basiretli destekleri nedeniyle özel kişiler ve kurumlara, bu kitabın basılışını üstlenişleri nedeniyle Birkhäuser Yayınevi'ne teşekkürlerimizi sunarız. Tüm yardımlar kitabın gereken yankıyı bulmasında büyük bir rol oynamıştır.

Kuram olarak etiğin amacı, uygulamada ahlâktır. Haklar, yükümlülükler ve erdemler, hem hekim ve bakım personelinin hem de hasta ve yakınlarının tarafında bulunmaktadır. Yazılarıyla bu kitap, disiplinlerin yelpazesine de, somut gerçeğe de borçludur.

Lübeck, 1996 Sonbaharı. DIETRICH v. ENGELHARDT

(Federal Almanya'daki) Birinci baskıya önsöz

Günümüzde bilimsel ilerleme ve kültürel değişim, etiğe yeni bir anlam, yeni bir önem yüklemiştir. (Bloch'un) "ümit ilkesi"nin karşısına (Jonas'ın) "sorumluluk ilkesi" konuldu. Tıp alanında da etik çok tartışılan bir konu haline geldi. Çok sayıda kitap ve makale yayınlandı; birkaç yeni dergi çıkarıldı; birçok kongre ve sempozyum düzenlendi; enstitüler ve kürsüler kuruldu; tabip odalarında, tıp fakülte ve kliniklerinde özel etik kurullara yer verildi; Almanya'da 1988 yılında "Tıp Etiği Akademisi" kuruldu.

Sona eren 20. yüzyıl, tıbbî terapi için fen bilimlerinin ve tekniğin son derece gerekli olduğunu, fakat aynı zamanda hasta ve ölmekte olan insanlar ile ilgilenmek için sosyal bilimlerin de yaşamsal bir önem taşıdıklarını anlamak zorunda kaldı. Tıbbın geçmiş dönemlerine ait projeler ve görüşler yeniden ortaya çıkmakta; ancak zaman, çağdaş durumlarda çağdaş çözümler istemektedir. Tıp araştırmaları, kendisinin yaratamadığı normlara muhtaçtır. Sağaltım, koruma ve rehabilitasyon, biyoloji, psikoloji ve sosyolojiyi de aşmaktadır; etik felsefedir; tıp etiği özel bir etik değildir; fakat özel durumların etiğidir.

Yanlış alternatifler çözüm oluşturmaz. Tıp, nasıl fen bilimleri ve teknikten vazgeçemezse, psikoloji ve sosyolojiden de yoksun kalamaz. Tıp, nesnel bir olgu olarak hastalık ve özne olarak hasta ile ilgilenmektedir. Hastalık her zaman bedensel, sosyal, psişik ve ruhanî bir olgudur. Hastayı, bilinciyle, diliyle ve sosyal ilişkileriyle bir kişi olarak görmek, akıldan vazgeçmekle eş anlamlı değildir; etik ilkeler ve pratikte uygulanmaları hakkında ancak akıl ve akıl ile yürütülen tartışma karar verebilir. Tıp, her ne kadar kendi gerçekliği ve kendi dinamiğine sahip ise de, toplumun ve kültürün bir parçasıdır. Tıp, toplumun ortaya koyduğu oturmuş değerler ve ekonomik kaynaklara dayanmaktadır; ilerlemesi ise yeni ihtiyaçlar, yeni ümitler doğurmakta, kültürü etkilemektedir.

1986-1988 sömestrlerinde Lübeck Tıp Üniversitesi'nde düzenlenen konferans dizisi, "Tıp Etiği" başlığının yönlendiriciliği altında bu yaşamsal ve karmaşık sorunlara eğilmiştir. Konferanslar öğrencilerde, bilim adamlarında ve kamuoyunda büyük bir yankı uyandırdı; her konferans yoğun tartışmalara yol açtı. Ayrıca, konferans dizisinde dinleyicilere sunulamayan dört araştırma, özel olarak bu kitap için hazırlanmıştır. Hartmann ve von Engelhardt'ın bildirileri, "FOCUS" adlı üniversite dergisinin 1987/88 nüshasında yayınlandı; bu kitap için de gözden geçirildi.

Kitabın 15 bölümü, fen bilimsel-tıbbî araştırma ve terapi alanlarının geniş yelpazesini kapsar. Tıp etiğinin sistematik ve tarihsel çerçevesi açıklanır; hukuk ile ilişkisi konu edilir; felsefe ve teoloji ile ilişkisine değinilir. Her şeyden önce etik sorunlar, sadece temel olarak ya da tıp için genel olarak değil, değişik tıp alanlarındaki, değişik dalların somut durumları ve görevlerdeki konumları açısından anlatılmaktadır. Bu derleme kitabın özel değeri, belki de ayrıntılılığında ve uygulamaya dayalılığındadır.

Hiç kuşkusuz başka konular da dikkate değerdir. Özellikle de ülkemizin gerçeği olan, öğrencilere, hekimlere ve hastalara da yansıyan, değişik görüş ve dinsel bağların çokluğuna atfen uluslar arası ve kültürler arası kıyaslamalar yapılması gerekmektedir. Tıp etiği sorunlarına, hasta ve çevresinin bakış açısıyla da bakılması gerekmekte; tıp etiği, hekimlik etiğini aşarak, hastanın, çevrenin ve hekimin etiğinden oluşmaktadır. Normatif düşüncelerin gerçekleştirilmesine daha çok dikkat edilmelidir. Etik, gerçek ile normun ayrı düşmelerini kabul etmekle beraber; üniversite öncesi eğitimde, tıp öğreniminde, kamuoyunun aydınlatılmasında, tıp uygulamalarındaki reformlarda, tıp araştırma ve terapilerine yönelik hukukî çıkarımlarda bu ayrımın azaltılması çabasının da hep yeniden ortaya konmasını ister.

"Tıp Etiği" kitabının, değişik alanlardan okurlar bulmasını dilerim. Birey olarak hastanın iyiliği ve iradesini, hasta ve hekimin ortak olarak yaşadıklarını, toplumun gereksinimlerini göz önünde tutan bu yazılar, tıp gerçeğinin bir tablosunu çizip, bu gerçeğin düşünce, bilgi ve davranma alanlarında insancıllıkla uygulanması için öneriler geliştirmek istemektedir.

Lübeck, 1989 Sonbaharı DIETRICH v. ENGELHARDT

İçindekiler

Sunuş V
Dr. FÜSUN SAYEK
Türk Tabipleri Birliği Başkanı

Türkçe çeviri için önsöz VII
Prof Dr. DIETRICH v. ENGELHARDT
Lübeck Tıp Üniversitesi, Tıp ve Bilim Tarihi Enstitüsü Başkanı

Çevirenin önsözü IX
Dr. ARIN NAMAL

İkinci baskıya sunuş XII
Prof. Dr. Med. WOLFGANG HENKEL
Lübeck Tıp Üniversitesi Rektörü

Birinci baskıya sunuş XIII
Prof. Dr. Med. PETER C. SCRIBA
Lübeck Tıp Üniversitesi Rektörü

İkinci baskıya önsöz XIV
DIETRICH v. ENGELHARDT

Birinci baskıya önsöz XV
DIETRICH v. ENGELHARDT

Tıp etiğinin sistematiği ve tarihi üzerine 1
DIETRICH v. ENGELHARDT

Hekimlik eyleminde etik gerilim boyutları 15
FRITZ HARTMANN

Tıp araştırmalarında hayvanlar üzerinde yapılan deneyler 29
CHRISTOPH WEISS

Etik kurullar: İnsan ile/üzerinde yapılan tıp araştırmalarının etik-hukuksal temeli 37
MANFRED OEHMICHEN

Patolojiye Etik-Notlar- 55
UDO LÖHRS

İnsan genetiğine özgü etik sorunlar 67
EBERHARD SCHWINGER

Anesteziyolojide etik 77
PETER SCHMUCKER

Hekimin gündelik meslek uygulamasında konuşma ve yazma 91
HUBERT FEIEREIS

Yoğun bakım tıbbında etik 121
GERT MÜLLER-ESCH

Pediatride etik sorunlar 127
KLAUS KRUSE

Çocuk tıbbındaki yoğun bakım üzerine düşünceler 141
AXEL FENNER
Çocuk ve ergen psikiyatrının sorumluluğu hakkında 151
ULRICH KNÖLKER
Psikiyatride etik düşünceler 163
HORST DILLING
Kadın hekimliğinde sorumlu hekim davranışı 177
INGEBORG RETZLAFF
Cerrahîde etik öğeler 191
FRIEDRICH W. SCHILDBERG
Nöroşirurjide etik sorunlar 205
HANS ARNOLD
Plâstik cerrahîde sistematik ve etik 215
GÜNTER M. LÖSCH
Sağlıkta ve hastalıkta yaşlı insan. Etik sorunlar mı? 235
RUDOLF-M. SCHÜTZ
Hukuk ile etik arasında hekim 253
OTTO PRIBILLA
Hasta olarak varolmanın etik doğrultularında öğeler 267
KARL-JUSTUS HANSEN
Felçli bir hastanın bakış açısından insancıllık ve aygıtsal tıp 277
EWALD KONECNY
Tıp öğreniminde tıp etiği, Federal Almanya'daki durum-Lübeck Modeli- 283
DIETRICH v. ENGELHARDT
Ekler 293
Yazarların adresleri 309

Tıp Etiğinin Sistematiği ve Tarihi Üzerine

DIETRICH v. ENGELHARDT

Ön deyiş

Tıp etiğinin gerekliliğinden şüphe edilemez; anlamı ve yönü ise farklı değerlendirilebilir. Tıpta her alan kendine özgü ağırlık noktaları içerir; her hastalık kendine özgü şeyler gerektirir; hekimin, hastanın ve çevrenin dünya görüşünün ve insana bakışının özel etkileri vardır; kültürler ve sosyopolitik koşullar da farklılıklar doğurur. Ayrıca zamanları aşan genel yönler ve yapılar sürekli soru oluşturmaktadır.

Tıp etiğinin değişimi ve sürekliliği aynı şekilde göz önüne alınmalıdır. Sistematik ve tarih birbirine bağlıdır, birbirini karşılıklı koşullandırır. Tüm sözü edilen farklılıklar ve sapmalara karşın tarihsel gelişmede belli başlı birkaç ana hat kendini gösterir; geçmişten günümüz ve gelecek için esinlenilebilir; güncelden geçmişe ışık tutulabilir.

Sistematik

Felsefe açısından etik

"Ahlâkta ısrar etmek kolaydır, ahlâkı temellendirmek ise zordur." Bu deyiş ile felsefeci Schopenhauer, ahlâki uygulama ile felsefî açıdan temellendirilmesi arasındaki önemli ayrımı hatırlatır. Daha genel bir şekilde şöyle ayırmak gerekir: Tarafsız davranış - alışılagelmiş gelenek/görenek - ahlâkî uygulama - yükümlülükler - etik temellendirme. Ayrıca etiğin hukuk, psikoloji ve sosyoloji alanlarıyla ilişkisi düşünülmelidir. Pratikte etiğin temellendirilmesi ve yaygınlaşması ya da uygulanması birbirleriyle ne kadar bağlantılıysa da, ayrılma noktaları da vardır. İncil ahlâkî emirler içermekle birlikte, temellendirmeye gitmez. Hippokratik Yemin de deontolojik bir metindir, temellendirme değildir. Emirler ve uygulama arasında da ayrım bulunur; görevleri ve erdemleri belirtmekle bunların nedenleri gösterilmez, ayrıca gerçekleştirilmesi de güvence altına alınmış olmaz.

Ahlâkî değerlerin temellendirilmesi ve ahlâkî davranışların uygulanması birbirinden farklı olabilir, tarihte farklı da olmuştur. Çok çeşitli durumlara aşağıdaki boyutlar bir düzen verebilir: Etiğin oluşu (nedensellik), amacı (ereklilik) ve görünümü (fenomenlik) doğaya, bireye, topluma veya metafiziğe/dine, ya da bu boyutların bir karışımına bağlanabilir. Örneğin bireyin vic-